

“completa i real”, i Zapatero va autoritzar els contactes oficials amb la direcció del grup basc per parlar “del procés perquè deposi les armes, perquè es dissolgui com a organització i del futur dels seus integrants”.

Amb l'alto el foc sota el braç, la verificació que buscava l'Esquerra Abertzale era ben diferent: desitjava comprovar si a l'Estat espanyol qualsevol projecte polític, també l'independentista, podia fer-se realitat a través de les vies pacífiques i democràtiques.

212

“L'Esquerra Abertzale ha guanyat una batalla política i guanyarà definitivament quan conquereixi la independència”

Entrevista Arnaldo Otegi

Arnaldo Otegi, Elgoibar (Guipúscoa) 1958. Secretari General de Sortu (vegeu apartat de Biografies imprescindibles, pàgina 377).

Per què va fracassar el Pacte de Lizarra?

El principal motiu del fracàs és que alguns van actuar en nom del PNB però no representaven el PNB. Sovint la gent que vol resoldre conflictes utilitza més el voluntarisme que una posició política real. Això és un gran problema perquè el PNB, després de signar Lizarra, sap que els termes i l'esperit del document són indigeribles per a ell. I s'ha d'inventar una excusa: ETA necessita una pista d'aterratge; la hi donarem; això portarà la fi de la lluita armada i després ja veurem. I és clar, quan es comença a concretar l'esperit i la lletra del compromís que el PNB va assumir a Lizarra, la major part del partit es pregunta què és tot allò. Aquest és un gran risc en tots els processos.

En quina situació queda llavors l'Esquerra Abertzale?

Estàvem convençuts que allò que s'havia sembrat a Lizarra-Garazi donaria resultats. Ara, anys després, s'ha comprovat que Lizarra-Garazi va donar un fruit fonamental: la mort de l'Estatut de Gernika, l'apreciació

del país en el seu conjunt i el dret a decidir, que ja està assumit per la majoria de la població. I això és un tallafocs real perquè no passin altres coses. Qui intenti un altre pacte estatutari en tres territoris tindrà un greu problema perquè s'enfrontarà a la majoria de la població. Lizarra-Garazi va donar aquest fruit positiu. En el terreny negatiu, va tornar a ser una altra vegada l'inici de la travessia del desert. Sabíem que allò comportaria per part de l'Estat una repressió brutal i que a curt termini ens trobaríem en una posició política difícil de sostenir. Però l'Esquerra Abertzale, i la prova és palpable, és capaç de recórrer la travessia del desert tantes vegades com siguin necessàries per arribar una altra vegada a un bon punt de partida.

213

Les converses amb Jesús Eguiguren (PSE) comencen en aquest moment...

Durant el període de Lizarra vam mantenir dues trobades amb el Partit Socialista d'Euskadi i, fins i tot, m'atreviria a dir que amb el PSOE perquè Txiki Benegas va acudir a les dues reunions. Pels socialistes, aquests contactes eren una presa de temperatura perquè en aquell moment es sentien desplaçats. Estàvem convençuts que, finalment, Lizarra portaria els socialistes a un camí d'entesa. Ens vam equivocar. Els socialistes van preferir plantejar un esquema de fronts amb el PP, més des del punt de vista de l'opinió pública espanyola, que de la realitat nacional basca. I quan al cap d'uns mesos Lizarra va deixar de funcionar com a procés públic, ja manteníem trobades amb Eguiguren.

Quina importància tenen aquests contactes per a la posterior evolució del procés?

Molta si tenim en compte que la desconfiança entre el PSOE i l'Esquerra Abertzale és total, entre d'altres coses perquè ja havíem tingut un escenari de trobades a Alger, a finals dels 80, i les coses van sortir com van sortir. Per tant, escenari de confiança cap. En segon lloc, en aquell moment el Partit Socialista estava a l'oposició amb la qual cosa, a banda de demostrar voluntat de fer coses diferents en cas d'accedir al poder, poc més podia oferir. En tercer lloc, la pràctica política del PSOE era justament la contrària a la recerca d'un arranjamant en termes polítics perquè estava

en la Llei de Partits, en el Pacte Antiterrorista i fent un discurs furibund contra les aspiracions nacionals. Però durant tot aquest temps es va parlar amb absoluta sinceritat. L'Esquerra Abertzale, sempre ho dic, té un gran avantatge: nosaltres no diem coses diferents en privat. I el que diem és que aquest conflicte s'arregla solucionant el tema territorial i el tema del dret a decidir. Si algú vol un acord amb nosaltres ja sap que ha de discutir d'això. Serem absolutament flexibles en les fórmules que es trobin, però cal buscar-les per superar aquestes dues qüestions. Quan el PSOE arriba al govern, aquesta via de comunicació PSE-Batasuna –que no és oficial, però s'entén que és mig oficial–, adquireix un altre contingut i unes altres característiques. Ja estem parlant amb un partit, la matriu del qual, governa l'Estat i això li dóna un altre impuls a aquesta oportunitat, fonamentalment perquè nosaltres havíem mantingut durant anys una absoluta discreció. Només vam començar a parlar dels contactes quan ja teníem més o menys assegurat que les coses estaven prou avançades perquè sortissin bé.

Són comparables les converses Otegi-Eguiguren amb les d'Adams-Hume en el cas irlandès?

No, les converses Adams-Hume persegueixen sobretot un punt de trobada entre republicans irlandesos per buscar una alternativa a l'estratègia armada. La posició del Sinn Féin era que si es volia fer desaparèixer la lluita armada s'havia de convèncer l'IRA que existia una alternativa política. En el nostre cas el que es pretenia era tornar a explorar, més de 20 anys després d'Alger, si era possible una entesa entre l'esquerra espanyola i l'esquerra independentista per articular un escenari de joc democràtic en comú. Nosaltres volíem explorar si l'esquerra espanyola havia madurat prou com per entendre que en el segle XXI ja no es pot sotmetre aquest país al discurs de “vostès no decideixen, vostès no són una nació”. Deia llavors Carod Rovira, d'Esquerra Republicana de Catalunya, que si algú trobava un federalista al PSOE que li'n donessin l'adreça. L'experiència de la reforma de l'Estatut català apuntava que els socialistes havien après poc, però en el nostre cas sí que van manifestar en privat voluntat per fer les coses d'una manera diferent.

De quina manera ha influït el procés de pau irlandès en l'Esquerra Abertzale?

De manera important, tot i que tampoc hem intentat imitar models. El problema irlandès i el problema basc tenen coses en comú i coses que són absolutament diferents. Tenen en comú la partició territorial, la resposta popular armada, l'existència de presoners polítics i un problema lingüístic. Els problemes nacionals són semblats arreu. El 90% dels conflictes que es donen al món són problemes nacionals. En canvi, la cultura política és el que ens diferencia dels irlandesos. La seva és més anglosaxona i el nostre moviment civil i polític sempre ha sigut més fort que el d'ells. Tot i que sovint ens els posen com a exemple, l'aposta dels irlandesos ha estat fonamentalment més militar que política. L'objectiu únic era expulsar els British a través de la lluita armada. És cert que existia un moviment republicà polític, però molt incipient, en el que mai no s'han fet grans inversions. Aquesta és una gran diferència. També ho és la societat. Allí l'enfrontament es viu en termes de comunitats: republicans i unionistes no comparteixen barris ni escoles, és una societat molt més dividida que la basca. Però n'hem extret lliçons i conclusions. Sempre hem seguit atentament aquell procés i considerem que els avenços que s'han donat són avenços propis, les frustracions són frustracions pròpies, però nosaltres hem de construir un model propi.

215

Com va preparar el discurs del Velòdrom d'Anoeta?

Portàvem un llarg període de reflexió abans de presentar aquesta proposta de pau. L'Esquerra Abertzale improvisa poc, molt poques vegades i menys encara amb iniciatives d'aquesta envergadura. Un any i mig abans ja havíem fet una anàlisi política: s'estaven donant condicions per al canvi polític i, com que aquestes condicions les havia generat la lluita de l'Esquerra Abertzale, li corresponia a ella acomodar-se a aquest escenari. Era necessari renovar la nostra oferta política, tant pel que fa al projecte com a la solució al conflicte. L'elaboració del que després va ser la Declaració d'Anoeta estava enllestida un any abans de presentar-la però primer vam voler explicar-la bé a la militància. Ens vam passar mesos traslladant a la gent què volíem dir, perquè ho fèiem en aquell moment, quin en seria el

contingut i després ja vam organitzar l'acte públic. Quan arribo a Anoeta ja tinc molt treballada la declaració. Potser la gent va sortir de l'acte sense entendre massa bé la proposta o algunes de les coses que s'hi van dir però tothom era conscient que aquell dia l'Esquerra Abertzale havia donat un pas important en la direcció de superar el conflicte polític. Vaig preparar el discurs dos o tres dies abans perquè és important mesurar bé el que es diu en aquesta mena d'actes. En altres ocasions es pot improvisar però a Anoeta vam dir exactament el que volíem dir.

216

Zapatero va conèixer amb antelació la Proposta d'Anoeta?

Coneixia més o menys l'esquema, suposo que li va traslladar el PSE. Vam exposar amb antelació la proposta a tots els partits polítics i sindicats bascos, però no en la seva totalitat.

L'Esquerra Abertzale hauria plantejat aquesta proposta de pau si el PP, en comptes del PSOE, hagués guanyat les eleccions de març de 2004?

No. Amb absoluta seguretat no l'hauríem presentat. Vam gestionar bé tot aquest procés. El Partit Socialista havia guanyat les eleccions i l'Esquerra Abertzale acostumava a fer una oferta cada vegada que es produïa un canvi de govern a l'Estat espanyol. No perquè tinguéssim més confiança en Zapatero. Pensàvem que existia una oportunitat. El mur del PP havia caigut del tauler polític. No sabíem si el PSOE n'aixecaria un altre però portàvem cinc anys parlant amb gent del seu entorn. El moment triat per fer l'aposta va ser molt important. Amb Rajoy de president no ens haguéssim plantejat la Proposta d'Anoeta. Probablement hauríem hagut d'esperar quatre anys, tret que el PP hagués mantingut una disposició diferent, tot i que la seva actitud no semblava apuntar en aquesta direcció.

Quin impacte va tenir l'atemptat islamista de l'11-M en la reflexió interna de l'independentisme basc?

Això també s'ha sobrevalorat. És evident que els esdeveniments de l'11-M generen un nivell emocional i de col·lapse polític molt important amb el factor afegit que, no sols l'Esquerra Abertzale, tot el poble basc viu les primeres 48 hores pensant que es pot adjudicar als bascos 200 morts a Ma-

drid. Alguns diuen que això provoca una reflexió moral en la societat basca. No. El que provoca és una angoixa generalitzada. Tothom sap que si l'atemptat s'atribueix a ETA s'actuarà primer contra l'Esquerra Abertzale. Per tant, en aquest sector popular hi ha un sentiment d'angoixa total, i també en el conjunt dels abertzales, perquè es pensava que amb José Maria Aznar governant i amb 200 morts damunt de la taula, el PP entraria fins la cuina, cosa que segurament seria certa. Aquest era el clima emocional que va viure l'Esquerra Abertzale durant aquells dies. Un clima que després es materialitza en l'assassinat d'un militant a Pamplona, Angel Berrueta, que no va ser fruit de la casualitat. Estem convençuts que a casernes i comissaries ja s'estava preparant una nit dels ganivets llargs. Si l'atemptat s'adjudicava a l'Esquerra Abertzale, a Euskal Herria haguéssim patit un període de 72 hores de barra lliure. No dic d'assassinats massius, però no tinc cap dubte que a uns quants ens haguessin eliminat. No es pot equiparar ETA amb Al Qaida, la diferència és força substancial: ni els objectius perseguits ni els mètodes utilitzats tenen res a veure. El problema dels Estats europeus és que hi ha una resistència islàmica, panàrab, que respon a l'imperialisme en els seus mateixos termes. En un passat recent, allò que Occident titllava de terroristes eren organitzacions que mantenien una ètica revolucionària que distingia perfectament els objectius. Tenien lògica política, lògica marxista i es podia parlar amb elles. Ara no. Ara es troben amb gent que diu: vostè mata a Jerusalem, jo mato a Roma, vostè mata els meus fills, jo mato els seus. Punt final. Això ha provocat una seriosa reflexió a les cancelleries europees i a l'Esquerra Abertzale, també.

Com surt l'Esquerra Abertzale de l'II-M?

Reforçada, especialment la seva credibilitat gràcies a una de les virtuts que ha fet possible una Esquerra Abertzale forta: som els únics que diem la veritat l'II-M. Tothom, inclosos Ibarretxe i Zapatero, adjudica l'atemptat a ETA sense tenir-ne ni idea. Durant 48 hores el govern d'Aznar manté la tesi d'ETA. 48 hores! I és l'Esquerra Abertzale, a través de les meves declaracions, la que actua com a vàlvula d'escapament. Som nosaltres els que tranquil·litzem, no sols a la nostra gent, sinó al conjunt de la societat basca. Es demostra que diem la veritat i això va tenir uns efectes importants sobre els bascos.

Un any abans, el PP i el PSOE havien impulsat la il·legalització de Batasuna. Vist en perspectiva, quin és el balanç d'aquella mesura?

Va ser una autèntica aberració jurídica. Ara bé, sempre hem dit que l'elaboració d'aquesta llei no va ser una decisió jurídica, sinó política. En aquell moment l'Estat estava convençut que podia acabar políticament amb nosaltres. Creia que l'asfíxia econòmica impediria el funcionament de l'Esquerra Abertzale i que es donaria una mena de desori general. També calculava que la base social de l'Esquerra Abertzale es desplaçaria cap a l'oferta electoral d'Aralar. Es van equivocar i aquests anys demostren el gran error. Nosaltres vam seguir funcionant. En alguns sectors de l'Estat però, continua instal·lada la idea que l'Esquerra Abertzale és una força no convencional, que necessita els diners institucionals per continuar rutllant, com si els nostres alliberats tinguessin grans sous. No s'adonen que l'Esquerra Abertzale és un moviment popular ben organitzat en la societat. No se'ns pot expulsar de la societat basca. Podran fer més o menys mal a les nostres estructures, se'ns podrà impedir més o menys l'activitat, però al llarg d'aquests anys ha quedat demostrada la fortalesa de l'Esquerra Abertzale. Hem demanat a la gent que votés amb una papereta que tothom sabia que era il·legal, i més de cent mil persones ho van fer. És un fet indestructible i ens va donar la confiança suficient per pensar que això estava guanyat. Ens sentíem legals perquè la gent ens votava. La il·legalització ha estat un fracàs estrepitos, per això els dol. Som el fracàs de la seva estratègia, el seu mirall.

S'acostuma a dir que quan governava Aznar l'Esquerra Abertzale estava contra les cordes i més feble que mai...

Això em fa una gràcia incommensurable. Aquestes anàlisis sobre fortalesa i feblesa sempre són molt arriscades i gens sòlides políticament. En el terreny militar –el que li agrada tant a l'Estat–, la fortalesa i la feblesa d'una organització clandestina armada són tan relatives que una acció, una de sola, pot fer variar la sensació subjectiva en 24 hores. Em sembla una absoluta bajanada aquest esquema. L'IRA estava més o menys colpejat a Irlanda del Nord però quan va dur a terme l'operació de Canary

Wharf⁷⁹, qui es posa a discutir aleshores la debilitat o la fortalesa de l'IRA? Potser era l'únic comando que tenia, no ho sé, però a partir d'aquest dia, quina era la sensació subjectiva? Que l'IRA estava en disposició de fer saltar pels aires la Gran Bretanya. És un debat perillósíssim i tinc la impressió que quan es deia constantment això era una invitació a demostrar el contrari. Els responsables polítics d'aquest país han sigut uns frívols i uns irresponsables cada vegada que han plantejat aquesta anàlisi. En el vessant polític, mai abans tant en la història d'aquest país com en l'època d'Aznar s'havia vist tan clarament quin és el conflicte. Durant aquest període el principal esforç va ser demostrar que José María Aznar no tenia un problema amb ETA o amb l'Esquerra Abertzale, sinó amb un poble que volia decidir. Aznar, a més, va cometre un error estratègic absolut: va estar a punt de fer independentista el PNB. La poca vergonya d'Aznar va ser tal que un sector del PNB es va arribar a plantejar tesis sobiranistes si l'Estat era incapaç de pactar. A l'època d'Aznar vam rebre molts cops, teníem les estructures més afeblides del que era habitual, amb quadres dirigents a la presó i amb les seues clausurades però a nivell polític no ens havíem sentit mai tan forts.

219

Vam aconseguir posar de relleu el que preteníem: que Aznar tenia un problema amb el poble basc, que som una nació, que volem decidir. I es posa nerviós i ens colpeja per tots costats. Obliguem l'Estat i Aznar a arribar a la paranoia repressiva. Van tancar diaris en euskera i van torturar a gent que són símbols de la cultura basca. I això qui ho fa? Un Estat fort? No, això ho fa un Estat absolutament preocupat i feble. Aquesta era la nostra força.

El PNB va tenir la iniciativa política entre el 2001 i el 2004. El Pla Ibarretxe va descol·locar a Batasuna?

Per a nosaltres va ser un període molt dur. Des del principi sabíem que el Pla Ibarretxe tenia alguns elements importants però en un primer mo-

79 L'IRA va fer esclatar el 9 de febrer de 1996 un cotxe bomba, carregat amb més d'una tona d'explosius, en aquesta zona del centre financer de Londres. L'atemptat va matar dues persones, en va ferir més d'un centenar i va provocar desperfectes per valor de 100 milions d'euros. Amb aquesta acció, l'Exèrcit Republicà Irlandès posava fi a l'alto el foc decretat l'agost de 1994.

ment no podem fer política sobre aquesta qüestió perquè el PNB compartia l'estratègia de destrossar-nos definitivament. Ara bé, el PNB no comptava amb la capacitat de recuperació de l'Esquerra Abertzale. Vam recuperar oxigen en les municipals. Aquestes eleccions van ser fonamentals per a nosaltres. Quan vam veure que havíem obtingut 170 mil vots ens vam dir: les eleccions de 2001 han estat en part un miratge. Nosaltres ja teníem aquesta intuïció perquè centenars de persones se'ns acostaven i ens deien: "He votat Ibarretxe perquè no surti Mayor Oreja, però tranquil que et tornaré a votar". El PNB va cometre el gran error de pensar que tots aquests vots ja els havíem perdut definitivament. En les municipals fem llavors una aposta molt arriscada políticament, cridem a votar nul, un vot il·legal. Després d'aquestes eleccions veiem la possibilitat de començar a recuperar la iniciativa. I la recuperem de manera definitiva amb la Declaració d'Anoeta i amb el vot del "3+3" en el debat del Pla Ibarretxe, facilitant-ne la seva aprovació. A partir d'aquest moment, aconseguim destruir l'estratègia del PNB.

Com ha viscut l'Esquerra Abertzale el patiment provocat per ETA?

Vull expressar-me amb rotunditat. Hem dit moltes vegades que no som aliens emocionalment al dolor dels altres perquè vivim el dolor en primera persona. Ens molesta de manera extraordinària que algú intenti donar-nos lliçons sobre què és el dolor i el patiment. A nosaltres, que portem centenars de morts i centenars de fèretres enterrats, milers de torturats, milers de perseguits, companyes violades a les casernes de la Guàrdia Civil? Qui ens explicarà a nosaltres què és el patiment? Per això entenem perfectament el dels altres, ja sabem què és perdre un ésser estimat. Com no saber-ho si n'hem perdut molts? Ningú a l'Esquerra Abertzale s'alegra del dolor aliè, això seria una aberració des del punt de vista humà, però sobretot des d'un punt de vista d'esquerres. No hem sabut transmetre això perquè els mitjans de comunicació estan, de manera permanent, llançant el discurs contrari. L'error que hem comès és no haver sabut traspasar aquesta barrera. Que l'Esquerra Abertzale no s'alegra del dolor aliè és una cosa per a mi fonamental que, a més, comprovo a diari amb la meva gent.

En alguna ocasió ha afirmat que han guanyat la possibilitat real de guanyar definitivament. Què vol dir?

Hi ha un fet innegable: l'Esquerra Abertzale ha guanyat una batalla política. Això és evident. Fer fracassar el model de 1978 és un benefici polític net. En segon lloc, hem mogut prou les posicions polítiques com perquè ningú ens negui la nostra condició nacional i, excepte el PP i UPN, ja ningú és capaç de mantenir en aquest país un discurs que digui que els bascos no tenim dret a decidir. Aquest és el fruit de Lizarra-Garazi. Ningú s'atreveix a afirmar que els bascos són espanyols. Hem conquerit aquesta posició. Som un mapa, un poble, una comunitat nacional, tenim dret a decidir i si es vol buscar una solució caldrà seure en una taula. Hem guanyat la possibilitat real d'arribar a un acord pel qual siguem els bascos els que decidim on i com volem estar. Per a nosaltres, guanyar definitivament serà conquerir la independència, però ja és guanyar molt que sigui una possibilitat real poder conquerir la independència.

221

Quin és el seu balanç de la lluita de l'Esquerra Abertzale?

Ens hauríem de preguntar com *recull* l'Esquerra Abertzale aquest país en les dècades dels 50 i 60, i com es troba ara, a principis del segle XXI. Si algú fa aquest balanç en els nivells de consciència i de reivindicació nacionals, d'organització política i sindical, no té absolutament res a veure. L'Esquerra Abertzale *recull* aquest país enfonsat, humiliat i sense esperança, després d'haver perdut una guerra vint anys abans. El primer que fa és dotar aquest país d'un projecte de futur. En segon lloc, li ensenya a lluitar, a treballar i a organitzar-se. Per últim, alimenta la consciència nacional dels bascos i, a més, dóna un salt qualitatiu que canvia la política del país i transmet un projecte que s'ha de construir des de l'esquerra sense continguts racistes sinó internacionalistes. Totes aquestes dècades han contribuït a generar una gran oportunitat. Aquest país porta sense decidir 500 anys, esclafat i dividit durant 500 anys. Bé, doncs 500 anys després, l'Esquerra Abertzale pot dir que tenim una oportunitat damunt la taula. El balanç, per tant, és altament positiu. Segurament hem comès grans errors. També hem pagat un preu molt alt per haver arribat fins aquí, però

L'Euskal Herria actual no seria reconeixible sense la lluita de l'Esquerra Abertzale. I ara hem d'abordar amb urgència un escenari democràtic, un escenari de superació del conflicte perquè volem oferir al país un projecte nacional, independentista i d'esquerres, que estem desitjant fer realitat per les vies pacífiques i democràtiques. ■

El gir històric de l'independentisme basc

222

Primera fase: 2006-2007

El procés de negociació iniciat amb l'Estat tenia en aparença unes bases molt sòlides i es recolzava en tres pilars: les converses mantingudes per Otegi i Eguiguren durant cinc anys, unes 25 trobades secretes—; els contactes Eguiguren-ETA, desenvolupats a Ginebra entre el 21 de juny i el 14 de juliol, a Oslo a finals de novembre i principis de desembre de 2005, i novament a Ginebra el febrer de 2006—; i el tercer pilar era la destacada mediació internacional, a càrrec de la Fundació Henri Dunant, l'organisme suís que va començar a treballar en el cas basc a final de 2003, i que va contactar amb ETA en els primers mesos de 2004. Una xarxa de diàleg completa, a diferents nivells, que feien d'aquest intent el més seriós abordat mai per posar fi al conflicte basc. Per aquest motiu, Fernando Barrena, de Batasuna, parlava “d'oportunitat d'or” per aconseguir la pau. Els problemes però, van aparèixer molt aviat, quan va arribar el moment de transformar en fets tot el que s'havia parlat i acordat. Cal tenir present, doncs, què van pactar el govern espanyol i ETA entre el juliol i el novembre de 2005. Era el document conegut com el “punt zero” del procés, consensuat entre Jesús Eguiguren i Josu Urrutikoetxea amb l'ajut dels mitjancers del Centre Henri Dunant:

“Acord entre ETA i el govern espanyol

El govern espanyol respectarà les decisions que sobre el seu futur adoptin lliurement els ciutadans bascos. Aquestes decisions hauran de ser adoptades en absència de qualsevol tipus de violència o coacció, respectant les normes i procediments legals, els mètodes democràtics i els drets i llibertats dels ciutadans.